

“YAXSHILIK” VA “YOMONLIK” KONSEPTLARINI IFODALOVCHI PAREMIOLOGIK BIRLIKLAR (MAQOL VA MATAL) LARNI TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

Trapova Gulira'no Nabijon qizi

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti 3-kurs tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21029610>

Annotatsiya

Mazkur tezisda “*yaxshilik*” va “*yomonlik*” konseptlarini ifodalovchi paremiologik birliklarni tarjima qilishdagi asosiy muammolar hamda ularni bartaraf etish usullari tahlil qilinadi. Paremiya tarkibida mujassam bo'lgan milliy-madaniy xususiyatlar, obrazlilik va pragmatik ma'no tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etishi yoritiladi. Shuningdek, funksional ekvivalent, izohli tarjima, adaptatsiya va qiyosiy tarjima usullarining samaradorligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar:

Paremiya, maqol, matal, tarjima, lingvomadaniyat, yaxshilik, yomonlik, pragmatik ma'no, ekvivalentlik, adaptatsiya.

Asosiy qism

Paremiologik birliklar xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy qadriyatlari va milliy tafakkurini aks ettiruvchi muhim til birliklaridan biridir. Ayniqsa, “*yaxshilik*” va “*yomonlik*” konseptlarini ifodalovchi maqol va matallar xalqning axloqiy qarashlarini o'zida mujassamlashtiradi. Shu sababli bunday birliklarni tarjima qilish tilshunoslik va tarjimashunoslikdagi murakkab jarayonlardan biri hisoblanadi.

Tarjimadagi asosiy muammolardan biri madaniy ekvivalentlik bilan bog'liqdir. Har bir xalqning milliy madaniyati o'ziga xos obrazlar va ramzlar orqali ifodalanadi. Masalan, o'zbek tilidagi “*Yaxshilik qil — daryoga ot*” maqoli ingliz tilida aynan mos shaklda mavjud emas. Tarjimada ushbu maqolning mazmuni qisman saqlansa-da, milliy ruh va obrazlilik to'liq ifodalanmasligi mumkin.

Yana bir muhim muammo obraz va metaforalarning farqlanishidir. “*Yaxshilik*” va “*yomonlik*” tushunchalari turli xalqlarda ranglar, tabiat hodisalari yoki hayvonlar vositasida ifodalanadi. Masalan, ayrim madaniyatlarda “oq” rang ezgulik timsoli bo'lsa, boshqalarida motam yoki qayg'uni anglatadi. Shu sababli so'zma-so'z tarjima har doim ham to'g'ri natija bermaydi.

Paremiologik birliklarda pragmatik ma'no ham muhim o'rin tutadi. Maqollar ko'pincha nasihat, ogohlantirish yoki kinoyaviy ma'noni bildiradi. Tarjima jarayonida ushbu uslubiy va hissiy ohang yo'qolishi mumkin. Bundan tashqari, turli tillarning grammatik tuzilishi farqli bo'lgani sababli maqolning badiiy shaklini saqlab qolish ham murakkab hisoblanadi.

Tarjimadagi asosiy muammolar

1. Madaniy ekvivalentlik muammosi. Ko'plab maqollarda milliy-madaniy obrazlar mavjud bo'lib, ular boshqa tilda to'liq mos kelmasligi mumkin. Masalan, o'zbek tilidagi “*Yaxshilik qil — daryoga ot*” maqoli ingliz tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega emas. Shu sababli uning ma'nosi yo'qolishi yoki noto'liq berilishi mumkin.

2. Obraz va metafora farqlari “*Yaxshilik*” va “*yomonlik*” ko'pincha ranglar, tabiat hodisalari yoki hayvonlar orqali ifodalanadi. Har bir xalqda bu obrazlar turlicha talqin qilinadi. Masalan, “oq” rang bir madaniyatda yaxshilik, boshqasida esa motam yoki qayg'u ramzi bo'lishi mumkin.

3. Pragmatik ma'no yo'qolish. Maqollar faqat lug'aviy ma'no emas, balki kinoya, nasihat yoki ogohlantirishni ham ifodalaydi. Tarjimada bu pragmatik ohang yo'qolib qolishi mumkin.

4. Strukturaviy farqlar. Turli tillarning grammatik tuzilishi har xil bo'lgani uchun maqolning shaklini saqlab tarjima qilish qiyin bo'ladi. Natijada ma'no to'g'ri yetkazilsa ham, badiiylik yo'qolishi mumkin.

5. Ekvivalentning yo'qligi. Ba'zi maqollar boshqa tillarda umuman mavjud emas, bu esa tarjimonni yangi ifoda yaratishga majbur qiladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda bir qator samarali usullar qo'llaniladi. Eng keng tarqalgan usullar quyidagilar:

1. Funksional ekvivalent usul. Maqolning so'zma-so'z tarjimasi emas, balki uning ma'nosiga mos keladigan boshqa tildagi maqol tanlanadi. Masalan:

O'zbekcha: “Yaxshilik qil — daryoga ot”

Inglizcha: “Do good and forget it” yoki “Good deeds are never lost”

2. Izohli tarjima (explication)

Madaniy jihatdan tushunarsiz bo'lgan maqollar izoh bilan tarjima qilinadi. Bu usul ilmiy matnlarda keng qo'llanadi.

3. Kalkalash (so'zma-so'z tarjima). Ba'zi hollarda obrazni saqlab qolish uchun so'zma-so'z tarjima qilinadi, lekin keyin tushuntirish beriladi.

4. Adaptatsiya (moslashtirish). Maqol madaniy muhitga moslashtiriladi, ya'ni yangi tilda tabiiy eshitiladigan shakl yaratiladi.

5. Qiyosiy tarjima. Agar ikki tilda o'xshash maqol mavjud bo'lsa, ular qiyosiy asosda qo'llanadi. Bu usul “yaxshilik” va “yomonlik” kabi universal konseptlarda juda samarali hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, “yaxshilik” va “yomonlik” haqidagi paremiyalarni tarjima qilishda madaniy farqlar, obrazli tafakkur va pragmatik ma'noning yo'qolishi asosiy muammolar hisoblanadi. Ushbu muammolarni bartaraf etishda funksional ekvivalent, izohli tarjima, kalkalash va adaptatsiya usullari muhim ahamiyatga ega. Bu usullar tarjimada nafaqat mazmunni, balki xalqning milliy-madaniy ruhini ham saqlab qolishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Маслова В.А. Лингвокультурология. — Москва: Академия, 2001.
2. Комиссаров В.Н. Теория перевода. — Москва: Высшая школа, 1990.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. — Волгоград, 2002.
4. Телия В.Н. Русская фразеология. — Москва: Наука, 1996.
5. Nida E. Toward a Science of Translating. — Leiden: Brill, 1964.
6. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. — London: Routledge, 2011.